

АНОТАЦІЯ

Станік С. Р. Інститут відкликання народного депутата України виборцями: проблеми теорії і практики. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2021.

У дисертаційному дослідженні вирішено наукове завдання, що полягає в розробці комплексних пропозицій з впровадження інституту відкликання виборцями народного депутата України (на матеріалах одномандатних виборчих округів) у теорію та практику національного державотворення на сучасному етапі розвитку Української держави та суспільства.

За підсумками дослідження сформульовано висновки та пропозиції, до числа найбільш важливих з яких належать такі.

Основним аргументом на користь впровадження відкликання виборцями народного депутата України є те, що, взятий окремо від інших інститутів безпосередньої демократії, інститут виборів на сучасному етапі не здатний забезпечити поточний контроль виборців за схвалюваними виборними органами і посадовими особами рішеннями. Він забезпечує тільки періодичний контроль, який здійснюється під час наступних виборів. З метою впровадження поточного контролю в Україні слід впровадити інститут відкликання парламентарія виборцями.

Обґрунтовано, що цінність інституту відкликання виборцями народного депутата України полягатиме в тому, щоб забезпечити виконання цією особою своєї основної функції – трансформувати бажання та потреби виборців у закони.

Для забезпечення подальшої демократизації державного та суспільного життя в Україні запропоновано надати виборцям можливість: а) обрання того чи іншого кандидата, передвиборна програма якого найбільшою мірою відповідає їх баченню шляху подальшої розбудови і розвитку держави; б) контролю виконання ними своїх передвиборних зобов'язань, закріплених у

передвиборній програмі; в) притягнення до конституційної відповідальності шляхом відкликання конкретного парламентарія за невиконання чи неналежне виконання своєї передвиборної програми.

Виявлено, що відкликання виборцями народного депутата України в разі його впровадження буде виступати: а) формою прямого народовладдя; б) складовою права громадян брати участь в управлінні державними справами; в) санкцією за конституційне правопорушення, що полягає в невиконанні або неналежному виконанні положень передвиборної програми.

Сформульовано, що народний депутат України – це політичний діяч, обраний виборцями для реалізації плану дій по досягненню цілей, зазначених в його передвиборній програмі, шляхом реалізації повноважень, наданих Конституцією і чинним законодавством.

Запропоновано розглядати передвиборну програму кандидата в народні депутати України як публічну оферту (пропозицію), яку акцептують (приймають, з якою погоджуються) виборці шляхом голосування за цього конкретного кандидата.

До числа функцій передвиборної програми кандидата в народні депутати України запропоновано вважати належними такі: а) агітаційну; б) ініціативну; в) контрольну; г) інформаційну.

Рекомендовано встановити такі вимоги до передвиборної програми кандидата в народні депутати України: а) поетапна деталізація її виконання із зазначенням терміну кожного етапу; б) наявність альтернативних варіантів стратегії в разі, якщо через ті чи інші обставини не вдасться реалізувати певні положення програми; в) обґрунтування положень програми із застосуванням економічних тощо показників; г) наявність пояснювальної записки, яка містить пояснення основних соціально-економічних тощо понять програми.

Запропоновано закріпити у виборчому законодавстві такі положення: а) надати кожному кандидату в народні депутати України окрему веб-сторінку на Офіційному веб-сайті Центральної виборчої комісії, на якій розміщувати його передвиборну програму (програми) з пояснювальними

записками; б) після закінчення виборів залишати ці матеріали у відкритому доступі; в) для кандидатів у народні депутати, які вже балотувались на виборні посади, впровадити вимогу при наступному (наступних) поданні документів для реєстрації кандидатом на виборну посаду (пост) разом з пакетом необхідних документів надати звіт про виконання положень своєї попередньої передвиборної програми (програм).

Знайшла подальшу аргументацію теза: щодо здійснення інституційної кодифікації положень про відкликання виборцями народного депутата України рекомендовано прийняти Закон України «Про відкликання виборцями народного депутата України». Обґрунтована доцільність при розробці цього Закону взяти за основу та в цілому Закон України «Про відкликання народного депутата України» від 19 жовтня 1995 року (втратив чинність).

Для актуалізації положень Закону України «Про відкликання народного депутата України» від 19 жовтня 1995 року запропоновано: а) спростити процес відкликання виборцями народного депутата України; б) широко застосовувати електронні технології; в) взяти до уваги положення Виборчого кодексу України та Закону України «Про Державний реєстр виборців» від 22 лютого 2007 року.

Аргументована доцільність впровадження позасудового порядку підтвердження факту невиконання або неналежного виконання народним депутатом України положень своєї передвиборної програми, а саме оцінки його діяльності виключно громадянським суспільством (організованими та неорганізованими виборцями).

Запропоновано виокремлювати такі стадії відкликання виборцями народного депутата України:

– створення та реєстрація ініціативної групи виборців по відкликанню народного депутата України;

- підтримка пропозиції про відкликання народного депутата України шляхом збирання підписів виборців на підписних листах (у паперовій та електронній формі через Офіційний веб-сайт Центральної виборчої комісії);
- підрахунок підписів виборців, які підтримали пропозицію про відкликання, і прийняття рішення щодо призначення електронного голосування про відкликання народного депутата України;
- агітація перед відкликанням виборцями народного депутата України;
- складання списків виборців;
- електронне голосування;
- підрахунок голосів та встановлення результатів відкликання;
- офіційне оголошення результатів відкликання виборцями народного депутата України.

У майбутньому Законі України «Про відкликання виборцями народного депутата України» рекомендовано закріпити такі положення.

Єдиною підставою для відкликання виборцями народного депутата України є невиконання або неналежне виконання положень передвиборної програми.

Суб'єктами відкликання народного депутата України є виборці відповідного виборчого округу.

У разі якщо встановлено, що при порушенні питання про відкликання народного депутата України і збиранні підписів на підтримку цієї пропозиції було додержано вимоги Закону, у т. ч. зібрано необхідну кількість підписів виборців, Центральна виборча комісія призначає на неділю або інший неробочий день електронне голосування про відкликання народного депутата України від відповідного виборчого округу, але у строк не пізніше ніж через два місяці після прийняття рішення про призначення голосування і не раніше ніж через місяць.

Щодо дій, пов'язаних зі збором та підрахунком підписів виборців, запропоновано встановити, що: а) право порушувати питання про відкликання народного депутата України належить виключно виборцям

відповідного виборчого округу; б) пропозиція про відкликання народного депутата України має бути підтримана не менш як 10 % виборців відповідного округу; в) загальний строк збирання підписів виборців на підтримку пропозиції про відкликання народного депутата України становить 45 днів від дня одержання свідоцтва ініціативною групою.

Сформульовано та деталізовано пропозицію додатково вести збір підписів в електронному вигляді. Рекомендовано закріпити в майбутньому Законі України «Про відкликання виборцями народного депутата України», що після реєстрації першої ініціативної групи Центральна виборча комісія розміщує повідомлення про це на своєму Офіційному веб-сайті протягом 3 робочих днів. На сайті доцільно зробити рубрику «Відкликання виборцями народного депутата України», в якій присвятити кожному ініційованому відкликанню окрему веб-сторінку. Виборці, відвідавши цю сторінку, можуть підтримати ініціативу щодо відкликання, поставивши свій електронний цифровий підпис. Це сприятиме збереженню ресурсів ініціативної групи (у частині часу та витрат на канцелярію) та Центральної виборчої комісії (у частині перевірки підписів).

З метою запобігання можливим зловживанням, інститутом відкликання запропоновано застосовувати: а) обмеження реалізації права відкликання протягом певного періоду (через те що строк повноважень Верховної Ради України складає п'ять років, слід рекомендувати заборонити ініціювати відкликання протягом першого року з дня початку повноважень народного депутата та протягом 6 місяців до завершення строку його повноважень); б) заборону на повторну спробу відкликання одного й того самого депутата протягом терміну його повноважень (ураховуючи, що строк повноважень Верховної Ради України складає п'ять років, слід рекомендувати таке правило: якщо за результатами голосування щодо відкликання депутат не був відкликаний, наступне проведення голосування щодо відкликання цього депутата можливо тільки після закінчення 12 місяців з дня попереднього голосування).

Ключові слова: відкликання парламентарія виборцями, безпосередня демократія, парламентарій, народний депутат України, конституційно-правова відповідальність, юридична відповідальність, конституційно-правова відповідальність народних депутатів України.

SUMMARY

Stanik Sergii. Institution of Recall of People's Deputy of Ukraine by Voters: Problems of Theory and Practice. Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for the degree of a Doctor of Philosophy (Ph.D) on the specialty 12.00.02 "Constitutional law; municipal law" (081 - Law). - National University "Odessa Law Academy", Odessa, 2021.

The research solves the scientific task to develop the institute of the People's Deputy of Ukraine's recall by voters (on materials of single-mandate constituencies) in the theory and practice of national state formation at the present stage of development of the Ukrainian state and society.

Based on the results of the study, conclusions and proposals are formulated, among the most important of which are the following.

The main argument in favor of the recall of the People's Deputy of Ukraine is that, taken separately from other institutions of direct democracy, the institution of elections at the present stage can't ensure the current control of voters over the elected bodies and officials. It provides only periodic monitoring, which is carried out during the next election. In order to implement current control in Ukraine, it is necessary to: a) introduce the institution of recalling parliamentarians by voters; b) carry out further modernization of open voter lists; c) reduce the term of office of the Verkhovna Rada of Ukraine to two years.

It is substantiated that the axiological value of the institution of voter recall of the People's Deputy of Ukraine will be to ensure that this person fulfills his main function - to transform the desires and needs of voters into laws.

To ensure further democratization of state and public life in Ukraine, it is proposed to provide voters with opportunities to: a) elect a candidate whose election program best meets their vision of further development of the state; b) control over the fulfillment by him of his pre-election obligations enshrined in the pre-election program; c) encourage by re-election in the future or by bringing to constitutional responsibility by recalling a particular parliamentarian for non-fulfillment or improper fulfillment of his / her election program.

It was revealed that the recall by voters of the People's Deputy of Ukraine in case of its introduction will be: a) a form of direct democracy; b) a component of the constitutional right of citizens to participate in the management of state affairs; c) a sanction for a constitutional offense consisting in non-fulfillment or improper fulfillment of the provisions of the election program.

It is formulated that a People's Deputy of Ukraine is a politician elected by voters to implement an action plan to achieve the goals specified in his election program by exercising the powers granted by the Constitution and current legislation.

It is proposed to consider the election program of a candidate for People's Deputies of Ukraine as a public offer (proposal), which is accepted by voters by voting for this particular candidate.

Among the functions of the election program of the candidate for People's Deputies of Ukraine, it is proposed to consider the following: a) agitation; b) initiative; c) control; d) information.

It is recommended to establish the following requirements to the election program of the candidate for People's Deputies of Ukraine: a) step-by-step detailing of its implementation with indication of the term of each stage; b) the availability of alternative strategies in the event that due to certain circumstances it is not possible to implement certain provisions of the program; c) substantiation of the provisions of the program with the use of economic and other indicators; d) the presence of an explanatory note, which contains an explanation of the main socio-economic, etc. concepts of the program.

It is proposed to enshrine the following provisions in the election legislation:

a) to provide each candidate for People's Deputies of Ukraine with a separate web page on the Official Website of the Central Election Commission, where to place his election program (programs) with explanatory notes; b) leave these materials in the public domain after the election; c) for candidates for People's Deputies who have already run for elected positions, to introduce a requirement for the next (subsequent) submission of documents for registration as a candidate for an elected position together with a package of necessary documents to submit a report on implementation of its previous election program (programs) .

The thesis on the implementation of the institutional codification of the provisions on recall by the voters of the People's Deputy of Ukraine was recommended. It is recommended to adopt the Law of Ukraine "On the recall of the People's Deputy of Ukraine by the voters". The expediency of the Law of Ukraine of October 19, 1995 "On the recall of the People's Deputy of Ukraine" (repealed) in the development of this Law is reasonable.

To update the provisions of the Law of Ukraine of October 19, 1995 "On the recall of the People's Deputy of Ukraine" it is proposed: a) to ask the process of recall by voters of the People's Deputy of Ukraine; b) widely use electronic technologies; c) take into account the provisions of the Electoral Code of Ukraine and the Law of Ukraine of February 22, 2007 "On the State Register of Voters".

The expediency of introducing an out-of-court procedure to confirm the fact of non-fulfillment or improper fulfillment by the People's Deputy of Ukraine of the provisions of his election program, namely the assessment of his activity exclusively by civil society (organized and unorganized voters).

It is proposed to distinguish the following stages of recall by voters of the People's Deputy of Ukraine:

- creation and registration of the initiative group of voters on recall of the People's Deputy of Ukraine;

- support for the proposal to recall the People's Deputy of Ukraine by collecting signatures of voters on signature sheets (in paper and electronic form through the Official Website of the Central Election Commission);

- counting the signatures of voters who supported the proposal to recall, and making a decision on the appointment of electronic voting on the recall of the People's Deputy of Ukraine;

- campaigning before the recall of the People's Deputy of Ukraine by voters; compiling voter lists;

- electronic voting;

- counting of votes and establishing the results of the recall;

- official announcement of the results of recall by voters of the People's Deputy of Ukraine.

In the future Law of Ukraine "On recall of the People's Deputy of Ukraine" it is recommended to enshrine the following provisions.

The only reason for recalling a People's Deputy of Ukraine by voters is non-fulfillment or improper fulfillment of the provisions of the election program.

The subjects of the recall of the People's Deputy of Ukraine are the voters of the respective constituency.

If it is established that the requirements of the Law, including the required number of signatures of voters, have been complied with in raising the issue of recalling the People's Deputy of Ukraine and collecting signatures in support of this proposal, the Central Election Commission shall appoint electronic voting on recall on Sundays or other non-working days. People's Deputy of Ukraine from the relevant constituency, but not later than two months after the decision to call a vote and not earlier than one month.

With regard to actions related to the collection and counting of voters' signatures, it is proposed to establish that: a) the right to raise the issue of recalling a People's Deputy of Ukraine belongs exclusively to the voters of the respective constituency; b) the proposal to recall the People's Deputy of Ukraine must be supported by at least 10% of the voters of the respective constituency; c) the total

term for collecting signatures of voters in support of the proposal to recall the People's Deputy of Ukraine is 45 days from the date of receipt of the certificate by the initiative group.

The proposal to additionally collect signatures in electronic form is formulated and detailed. It is recommended to enshrine in the future Law of Ukraine "On Voter Recall of the People's Deputy of Ukraine" that after the registration of the first initiative group the Central Election Commission publishes a notice on its Official Website within 3 working days. On the site, it is advisable to make a column "Voter recall of the People's Deputy of Ukraine", in which to dedicate a separate web page to each initiated recall. By visiting this page, voters can support the recall initiative by putting their digital signature. This will help save the resources of the initiative group (in terms of time and office costs) and the Central Election Commission (in terms of verifying signatures).

In order to prevent possible abuses of the recall institution, it is proposed to apply: a) restriction of the right to recall during a certain period 6 months before the expiration of his term of office); b) a ban on re-attempting to recall the same deputy during his term of office (if the term of office of the Verkhovna Rada of Ukraine is five years, the following rule should be recommended: if the deputy has not been recalled by recall, the next vote on recall of this deputy is possible only after 12 months from the date of the previous vote).

Key words: recall of a parliamentarian by voters, direct democracy, parliamentarian, People's Deputy of Ukraine, constitutional responsibility, legal responsibility, constitutional responsibility of people's deputies of Ukraine.

Список публікацій здобувача за темою дисертації:

– наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Станік С. Р. Юридична відповідальність народних депутатів України як елемент їхнього конституційно-правового статусу. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 4-1. С. 82–85.

2. Станік С. Р. Конституційно-правова відповідальність парламентаріїв України перед виборцями: ціннісний та історичний підходи. *Конституційно-правові академічні студії*. 2019. № 1. С. 168–174.

3. Stanik S. Members of parliament's recall in foreign countries: lessons for Ukraine (Відклик парламентаріїв у зарубіжних країнах: уроки для України). *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 6, vol. 3. P. 187–192.

4. Станік С. Р. Конституційно-правова відповідальність народних депутатів України: стан дослідженості проблеми. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 19. С. 77–83.

5. Станік С. Р. Щодо визначення кола суб'єктів притягнення до конституційно-правової відповідальності парламентаріїв України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2019. № 37. С. 48–50.

– наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Станік С. Р. Відповідальність парламентаріїв перед виборцями: ретроспектива конституційної регламентації в Україні. *Органи публічної влади в Україні: теорія і практика*: кол. моногр. / за заг. ред. Н. В. Мішиної. Одеса: Видав. дім «Гельветика», 2019. С. 50–70.

7. Станік С. Р. Стан дослідженості юридичної відповідальності народних депутатів України у контексті їх конституційно-правового статусу. *Правова система держави: сучасні тенденції та фактори розвитку*: матеріали наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 5-6 квіт. 2019 р.). Херсон: Молодий вчений, 2019. С. 20–23.

8. Станік С. Р. Конституційно-правова відповідальність парламентаріїв: постановка питання щодо суб'єкта притягнення. *Правові засади організації та здійснення публічної влади*: матеріали II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Хмельницький, 2-8 трав. 2019 р.). Хмельницький: Хмельницьк. ун-т упр. та права імені Леоніда Юзькова, 2019. С. 150–152.

9. Станік С. Р. Юридична відповідальність народних депутатів України: до постановки питання. *Правове життя сучасної України: у 2 т.: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.) / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса: Видав. дім «Гельветика», 2019. Т. 1. С. 353–356.

10. Станік С. Р. Прогрес чи стабільність: конституційно-правова відповідальність парламентаріїв. *Конституційні цінності: правова природа та практика реалізації: у 2 ч.: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Хмельницький, 17 трав. 2019 р.). Хмельницький: Хмельницьк. ун-т упр. та права імені Леоніда Юзькова, 2019. Ч. 2. С. 195–197.

11. Станік С. Р. Конституційна регламентація відклику парламентаріїв виборцями: національний досвід ХХ ст. *Парадигми конституційного права: історія та сучасність. XII Тодиківські читання: матеріали міжнар. наук. конф.* (м. Харків, 1-2 листоп. 2019 р.) / за заг. ред. А. П. Гетьмана; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Права людини, 2019. С. 221–222.

12. Станік С. Р. Зарубіжний досвід конституційно-правової відповідальності парламентаріїв. *Правові засади організації та здійснення публічної влади: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., присв. світлій пам'яті д-ра юрид. наук, проф., академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова* (м. Хмельницький, 28 лют. – 2 берез. 2020 р.). Хмельницький: Хмельницьк. ун-т упр. та права імені Леоніда Юзькова, 2020. С. 372–375.